

Református Szemle

Az Erdélyi Református Egyházkerület
a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
és az Evangélikus–Lutheránus Egyház
hivatalos lapja

Százharmadik évfolyam
2010. szeptember–október

5

Református Szemle

Alapítás: 1907

Kéthavonta megjelenő teológiai tudományos folyóirat

Kiadja az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsa

FŐSZERKESZTŐ

Dr. ADORJÁNI ZOLTÁN

email: adorjani@proteo.hu, tel.: 0744-989-052

FELELŐS SZERKESZTŐ

Dr. BUZOGÁNY DEZSŐ

email: buzogany@proteo.hu, tel.: 0744-254-208

MUNKATÁRSAK

Dr. Geréb Zsolt

Dr. Kolumbán Vilmos József

Dr. Kovács László Attila

Dr. Molnár János

Dr. Pásztori-Kupán István

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

THEOLOGIA BIBLICA

Dr. Bolyki János (a Magyar Tudományos Akadémia doktora)

Dr. Herczeg Pál (Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara – HU)

Dr. Marjovszky Tibor (Debreceni Református Hittudományi Egyetem – HU)

THEOLOGIA PRACTICA

Dr. Fekete Károly (Debreceni Református Hittudományi Egyetem – HU)

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Dr. Szűcs Ferenc (Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara – HU)

Dr. Fazakas Sándor (Debreceni Református Hittudományi Egyetem – HU)

HISTORIA ECCLESIAE

Dr. Dienes Dénes (Sárospataki Református Hittudományi Akadémia – HU)

Dr. Ferenc Postma (Vrije Universiteit Amsterdam – NL)

ISSN 0254-4458

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 400079 Kolozsvár, Király utca (str. I. C. Brătianu) 51. sz.

Telefon: 0264-592-453

Bankszámla: BCR Cluj – RO66RNCB0106026604570001

Megrendelés: e-mail: iratterjesztes@reformatus.ro

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza

Készült az Erdélyi Református Egyházkerület Misztótfalusi Kis Miklós

Sajtóközpontjának nyomdájában

THEOLOGIA BIBLICA

- Kiss Jenő: *Ami az Úrnak szájából származik*..... 461
Klaus Haacker: *Féltreértette-e Luther Pál apostolt?*..... 473

THEOLOGIA PRACTICA

- Tunyogi Lehel: *A Rembrandt-kód*..... 485

THEOLOGIA SYSTEMATICA

- Pásztori-Kupán István: *Nagy Leó pápa Tomusa, a rablőzsinat és a kalcedoni dogma*..... 496

HISTORIA ECCLESIAE

- Gaal György: *Méhes Sámuel tanári és politikai pályája a reformeszmék jegyében* 510
Buzogány Dezső: *Az Állambiztonsági Szolgálat levéltárában lévő egyház történeti anyag feltárása és kutatása*..... 526

VARIA

Bibliopolium

- Papp György: *Alice K. Turner: A pokol története*..... 540

Recensio

- Balogh Béla: *Örökségünk: Történelem. Népélet. Népbagyomány* 542
Balogh Béla: *Evangelische Theologie 70. évf., 2–2010.* 543

Novum

Molnár János, Sipos Gábor, Baráth Béla, Balogh Balázs:

- Teológiai doktori címet szerzett Hankó-Nagy Alpár*..... 545
Hankó-Nagy Alpár: *A Dél-Erdélyi Református Egyházkerületi Rész története (1940–1945)*..... 548
Adorjáni Zoltán: *Coetus Theologorum, 2010. július 29–31.*..... 559
Szűcs Ferenc: *Missziológiai szempontok a lelkészképzésben* 559
Karasszon István: *Misszió és teológiai kar/akadémia* 565
Balogh Csaba: *„Áldott népem, Egyiptom...” Ézsaiás 19,16–25 és az öszövétségi univerzalizmus problémái.*
Összefoglalás..... 571

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Pásztori-Kupán István
Kolozsvár

Nagy Leó pápa *Tomusa*, a rablózsinat és a kalcedoni dogma

The *Tome* of Pope Leo the Great, the Robber Council
and the Chalcedonian Doctrine. Abstract

This study is consecrated to the presentation of the general doctrinal relevance of Pope Leo's famous *Tomus ad Flavianum*. It involves a short historical introduction regarding the context in which this dogmatic epistle was formulated, i.e. the local council of Constantinople in 448 which condemned Eutyches. This is followed by a more detailed presentation of Leo's *Tome* and its fate during the second council of Ephesus (449), labelled by Leo as the 'Robber Council of Ephesus' (*Latrocinium Ephesinum*). The acceptance of Leo's *Tome* by the Council of Chalcedon, although not based exclusively on his papal authority, created the theological possibility to improve the first version of the *Chalcedonian Definition* in order to include ἐν δύο φύσεσιν (in two natures) instead of ἐκ δύο φύσεων (out of two natures). It appears that if at Nicea one letter (a Greek iota) had decided whether Jesus Christ was truly God or not, at Chalcedon it was up to two letters (ἐν instead of ἐκ) to determine that in him there were two natures instead of one.

Keywords: Leo the Great, *Tomus ad Flavianum*, local council of Constantinople (448), Eutyches, Monophysitism, *Latrocinium Ephesinum*, Chalcedonian Christology, two natures in Christ, *communicatio idiomatum*.

A *Tomus ad Flavianum* keletkezésének körülményei

Ha világtörténelem színpadán Nagy Leó pápa nevét Attilával 452-ben, majd Geiserich vandál fejedelemmel 455-ben folytatott tárgyalásai tették híressé, a keresztény teológiában a *Tomus ad Flavianum* biztosít számára kiemelt helyet. Ez a dogmatikus levél mérföldkő nemcsak az ötödik század krisztológiai vitáinak történetében, hanem Kelet és Nyugat egyházának teológiai kapcsolatában is. Ezt olvasta a száműzött Nesztoriosz, és teljesen egyetértett vele. Ugyanezt az írást a monofiziták nesztoriánusnak bélyegezték, az ortodoxok pedig dicsérték szerzőjét. Pusztán a körülötte kialakult korabeli és későbbi polémia is indokoltá teszi, hogy bemutatása előtt röviden ismertessük a *Tomus* megírásának körülményeit.

Történetünk a 440-es esztendő második felében kezdődik. Alexandriai Kőrilloz halála után (444) az ő krisztológiájának szélsőséges képviselői egyre hangsúlyosabban tűzték zászlajukra a néhai pátriárka Apollinarisztól kölcsönzött gondolatát: „egy természete van a megtestesült Isten-Igénék”.¹ A meglehetősen félreérthető jelszó ismételtetése odáig fajult, hogy már-már kiközösítéssel fenyegettek mindenkit, aki Krisztusban az egyesülés után is két természetről mer beszélni. Ezt a gondolkodást nevezték a későbbiekben

¹ Μία φύσις τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένη. Ld. pl. ACO I, 1, 5, p. 65.

*monofizitizmus*nak. Az eretnek irányzat legfőbb hangadója a fővárosban Eutükhész arkhimandrita (főpát) volt, aki Khrüszaphiosznak, a teljhatalmú császári eunuchnak volt a keresztapja és bizalmasa. A monofizita tábor legfőbb egyházi támogatója Dioszkorosz volt, aki nagybátyjától, Kürillosztól vette át Alexandria pátriárkai székét.

448. november 8-án az antiochiai neveltetésű Flavianosz konstantinápolyi pátriárka kezdeményezésére a fővárosban tartott helyi zsinat megvizsgálta Eutükhész tanítását.² A munkálatokból kiderül, hogy Flavianosz békésen kívánta megoldani a kérdést. Kintartása végül eredménnyel járt: negyedszeri hívásra Eutükhész végül megjelent a nov. 22-én tartott hetedik ülésen. A kihallgatás során azonban gyakran kitért az egyenes válasz elől. Arra a kérdésre: vallja-e, hogy Krisztus két természetből (ἐκ δύο φύσεων) egyesült, igennel válaszolt.³ Mikor viszont arról kérdezték, hogy az egyesülés után hány természet van Krisztusban, Eutükhész a következőket mondta:

Ὁμολογῶ ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι τὸν κύριον ἡμῶν πρὸ τῆς ἐνώσεως, μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν μίαν φύσιν ὁμολογῶ. Vallom, hogy a mi Urunk az egyesülés előtt két természetből lett, de az egyesülés után egy természete van.⁴

Flavianosz zsinatának nem volt más választása: Eutükhészt egyfelől Valentinosz, másfelől Apollinarisz követőjeként elítélték. A valentinianizmus vádja minden bizonnyal amiatt érte, mert nem tudott megnyugtatóan válaszolni arra, hogy Krisztus emberi természete, illetve az ő teste valóban azonos volt-e a miénkkel? Valentinosz tanítása ebben a tekintetben a doketizmus felé hajlott, és az atyák ezt vélték felfedezni Eutükhész mondataiban is, hiszen váltig vonakodott Jézusról oly módon beszélni, mint aki valóságos hús-vér testben járt a földön. Az ítéletet maga Flavianosz hirdette ki, aki ismételten sajnálatát fejezte ki, hogy Eutükhész nem volt hajlandó sem a zsinat intésének, sem tanításának engedni, így könnyek és sóhajok között kellett megfosztaniuk papi, illetve kolostorvezetői tisztétől.⁵ Eutükhész nem nyugodott bele a zsinati határozatba, hanem minden egyházi és politikai vonalon ellentámadásba lendült. I. (Nagy) Leó pápához írott levelében arról panaszkodik, hogy Flavianosz és a zsinat személyes okok miatt támadta ki őt, és noha ő Rómát is be akarta vonni a teológiai nézetkülönbség megoldásába, a zsinat egyszerűen elítélte őt, úgyannyira, hogy az élete is veszélybe került volna, ha a pápa közbenjárására a katonák ki nem menekítik a dühös tömeg közül. Most pedig Leó pápához, a hit védelmezőjéhez fellebbez a maga és az igaz hit ügyében.⁶

A maga rendjén – hivatali kötelességének is eleget téve – Flavianosz levélben értesítette Leót a történetekről. Ebben arról panaszkodik, hogy képtelen volt megmenteni egyik klerikusát a farkastól. Flavianosz szerint Eutükhész olyannyira belevetette magát a Nesztoriosz elleni küzdelembe, hogy végül felújította Valentinosz és Apollinarisz régi eretnokségét. A főpát tévedése a következő: nem vallja, hogy Krisztus az egyesülés után két természetből való, egy hüposztáziszban és egy személyben (πρόσωπον-ban), illetve azt is tagadja, hogy az ő teste valóban a miénkkel azonos emberi test volt.⁷

Leó nagyon visszafogott hangon válaszolt Eutükhésznek, és mivel Flavianosz első levelét nem kapta meg idejében, írt is a pátriárkának. Ez a levél keresztelte Flavia-

² A zsinat lefolyásának részletes leírását ld. Hefele, Karl Joseph: *A History of the Christian Councils*. Ford. William Clark. 5 kötet. T&T Clark, Edinburgh 1872–1896, III, 189–204 (a továbbiakban: Hefele: *Councils*).

³ ACO II, 1, 1, p. 140.

⁴ Uo. 143.

⁵ Uo. 145. Vö. Hefele: *Councils*, III, 203–204.

⁶ Hefele: *Councils*, III, 204–206.

⁷ ACO II, 1, 1, pp. 36–37.

nosz első, Leóhoz intézett jelentését. A konstantinápolyi pátriárka így újabb levelet küldött Leónak, melyben részletesen tárgyalja Eutükhész tévtanítását, és azt is, hogy a letett főpát milyen módszerekkel próbálta kierőszakolni a döntés visszavonását: nem utolsósorban azzal a Leóval közölt hamis állítással, miszerint már a zsinat idején Rómához fellebbezett volna.⁸ Leó 449. május 21-én kelt válaszelevelében egyértelműen kijelenti: Eutükhész tanítása helytelen. Egyben közli Flavianossal, hogy hamarosan részletesebben fog írni e tárgyban.⁹ Ez a következő levél volt a híres *Tomus ad Flavianum*. Időközben viszont a könnyen befolyásolható császár, II. Theodosius – nyilvánvalóan Eutükhész és társai befolyására – már 449. március 30-án újabb egyetemes zsinatot hívott össze ugyanazon év augusztus 1-re a kis-ázsiai Efézusba.¹⁰

A *Tomus* tartalmának rövid bemutatása

A hat részből álló dogmatikus irat¹¹ első tartalmi egysége arról szól, hogy Eutükhész tudatlansága, az írásokban és a hitvallásban való járatlansága vezette eretnekségre. A második rész a Fiú kettős születését tárgyalja. Valóságos Istenként az idők felett született a valóságos Istenből, az idő adott pontján pedig ugyanő született emberként Szűz Máriától:

Idem vero sempiterni Genitoris Unigenitus sempiternus natus est de Spiritu Sancto et Maria virgine. Quae nativitas temporalis illi nativitati divinae et sempiternae nihil minuit, nihil contulit, sed totam se reparando homini qui erat deceptus, impendit.

Ugyanazon örökkévaló Atya Egyszülöttje örökkévalóként született a Szent Lélektől és Szűz Máriától. Ez időbeli születés semmit nem vett el amaz isteni és örökkévaló születésből, és semmit nem adott hozzá, hanem teljesen arra használta önmagát, hogy helyreállítsa az [ördögtől] rászedett embert.¹²

Leó ugyanitt beszél Mária mindenkori szüzességéről is, aki „ugyanúgy szüzességének megőrzésével szülte meg Jézust, amiképpen szüzességét megőrizve fogant” (*quae ita illum salva virginitate edidit, quemadmodum salva virginitate concepit*). Miután ó- és újszövetségi bizonyságok segítségével kidomborítja Krisztus istenemberi mivoltát, szemére veti Eutükhésznek, hogy ha mindezeket figyelmesen elolvasta volna, akkor:

Nec frustratorie loquens, ita Verbum diceret carnem factum, ut editus utero Virginis Christus haberet formam hominis, et non haberet materni corporis veritatem.

Nem mondaná hitegető módon: az Ige úgy lett testté, hogy a Szűz méhéből születő Krisztus rendelkezett emberi formával, de nem bírta anyja testének valóságát.¹³

⁸ Flavianosz 26. levele Leóhoz: PL 54, 743–747. A 449. esztendő elején Eutükhész még Flavianoszt is megvádolta azzal, hogy meghamisította a 448-as zsinat jegyzőkönyveit. A császár ki is vizsgálta az ügyet, melynek során kiderült: Eutükhész a 448-as zsinat befejezése után csupán magánbeszélgetésben említette, hogy a római, alexandriai, jeruzsálemi és thesszalonikai püspökökhöz fog fellebbezni. Ld. Hefele: *Councils*, III, 211–220. Vö. Schwartz, Eduard: Der Prozess des Eutyches. *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Abteilung*, 5 (1929), 1–93.

⁹ Leó 27. levele Flavianoszhoz: PL 54, 752.

¹⁰ A császári meghívó szövegét ld. ACO II, 1, 1, pp. 68–69.

¹¹ A teljes levél latin szövegét ld. PL 130, 767–773.

¹² PL 130, 768.

¹³ Uo. 769.

A fenti megállapítás részben doketizmussal, illetve apollinarizmussal vádolja Eutükhészt, hiszen Krisztus emberi testének valósága nemcsak krisztológiai, hanem megváltástani kulcskérdés is. Az Úr ugyanis – Leó szavai szerint – „valóságos testet vett fel a [Mária] testéből, és a Bölcsesség házat épített magának”.¹⁴

A két természet tulajdonságai közötti kapcsolat, a híres *communicatio idiomatum* kérdésének megoldása szintén egyértelmű és világos módon történik:

Salva igitur proprietate utriusque naturae et in unam coeunte personam, suscepta est a maiestate humilitas, a virtute infirmitas, ab aeternitate mortalitas; et ad resolvendum conditionis nostrae debitum natura inviolabilis naturae est unita passibili, ut quod nostris remediis congruebat unus atque idem mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, et mori posset ex uno, et mori non posset ex altero.

Megőrződött tehát mindkét természet sajátossága, és egy személybe vonódott össze: a felség alázatot, az erő erőtlenséget, az örökkévalóság halandóságot vett fel; és a mi adós állapotunk feloldására a sérthetetlen természet egyesült a szenvedő természettel, hogy gyógyulásunknak megfelelően az Isten és emberek közötti egy és ugyanazon közbenjáró, az ember Krisztus Jézus¹⁵ meghalhasson az egyikkel, és meg ne halhasson a másikkal.¹⁶

A latin teológia addigi eredményeit összegző Leó sem vallja az alexandriai típusú *communicatio idiomatumot*. Magától értetődőnek tartja, hogy Krisztusban a véges egyesül a végtelennel, az emberi az istenivel, hiszen „a befogadhatatlan azt akarta, hogy befogadják” (*incomprehensibilis voluit comprehendere*).¹⁷ Mindazonáltal ragaszkodik ahhoz, hogy ebben a személyi egységben mindkét természet megőrizte a maga tulajdonságait:

Tenet ergo sine defectu proprietatem suam utraque natura, et sicut formam servi Dei forma non adimit, ita formam Dei servi forma non minuit.

Tehát mindkét természet hiánytalanul megtartotta a maga sajátosságát, és amiképpen Isten formája nem távolította el a szolga formáját, azonképpen a szolga formája sem kisebbitte Isten formáját.¹⁸

A keleti püspökök és Alexandriai Kürillosz közötti kiegyezést jelentő 433-as *Egység-formula* záradéka éppen arról szól, hogy némely cselekedetek és mondások az egy személyre, mások Krisztus egyik vagy másik természetére illenek inkább. Leó megközelítése tökéletes összhangban van ezzel a felfogással:

Egit enim utraque forma cum alterius communione quod proprium est: Verbo, scilicet, operante quod Verbi est, et quod carnis est carne exsequente.

Hiszen mindkét forma a másikkal közösségben végzi azt, ami a sajátja: az Ige tudniillik azt cselekszi, ami az övé, a test pedig végzi azt, ami a testre tartozik.¹⁹

¹⁴ „Veritas autem corporis sumpta de corpore est, et aedificante sibi Sapientia domum.” PL 130, 769. Vö. Péld 9,1.

¹⁵ 1Tim 2,5.

¹⁶ PL 130, 769.

¹⁷ Uo. 770.

¹⁸ Uo. 769.

¹⁹ Uo. 770.

[...]Ita non ejusdem naturae est dicere: „Ego et Pater unum sumus”, et dicere: „Pater maior me est”. Quamvis enim in Domino Jesu Christo Dei et hominis una persona sit, alius tamen est unde contumelia, alius unde communis est gloria.

[...] Így nem ugyanaz a természet mondja: „Én és az Atya egy vagyunk”, illetve azt, hogy „az Atya nagyobb nálam”. Mert noha az Úr Jézus Krisztusban az Isten és az ember egy személy, máshonnan ered a megalázottság, és máshonnan a közös dicsőség.²⁰

A két természetnek az egy személybe történő összevonódása tekintetében Leó szintén a megszilárduló ortodoxia útját egyengeti. A személyi egység szerinte úgy értendő, mint amely mindkét természetben létezik:

Propter hanc unitatem personae in utraque natura intelligendam, et filius hominis legitur descendisse de coelo, cum Filius Dei carnem de ea virgine, de qua est natus, assumpserit. Et rursus Filius Dei crucifixus dicitur ac sepultus, cum haec non in divinitate ipsa qua unigenitus consepiternus et consubstantialis est Patri, sed in naturae humanae sit infirmitate perpressus.

E mindkét természetben értendő személyi egység révén mondják az Ember Fiáról is, hogy alászállt a mennyből, mivel Isten Fia a Szűzből, akitől született, testet vett fel. Másrészt az Isten Fiáról mondják, hogy megfeszítettet és eltemettetett, mivel nem szenvedett az ő saját istenségében, amely az Atyával együtt örökkévaló és egylényegű Egyszülött, hanem az ő emberi természetének erőtlenségében.²¹

Leó fenti szavain erőteljesen érződik, hogy a korábbi tanítók hagyományából is merített. A *Tomus ad Flavianum* nem hevenyészett írás, hanem a nyugati krisztológia summája, hiszen maga Augustinus is így fogalmazott:

Ac per hoc propter istam unitatem personae in utraque natura intelligendam et Filius hominis dicitur descendisse de coelis, quamvis sit ex ea quae in terra fuerat Virgine assumptus; et Filius Dei dicitur crucifixus et sepultus, quamvis haec non in divinitate ipsa qua est Unigenitus Patri coaeternus, sed in naturae humanae sit infirmitate perpressus.

És e mindkét természetben értendő személyi egység révén mondják az Ember Fiáról is, hogy alászállt a mennyekből, noha a földön lévő Szűzből vétetett; az Isten Fiáról pedig szintén azt mondják, hogy megfeszítettet és eltemettetett, noha ő nem szenvedett az ő saját istenségében, amely az Atyával együtt örökkévaló Egyszülött, hanem az ő emberi természetének erőtlenségében.²²

Az Augustinustól kölcsönzött gondolatok ugyanazt a felfogást erősítik: Jézus Krisztus egyetlen személyét illetik mindazok az állítások, amelyek valamelyik természetére vonatkozóan érvényesek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az ő isteni természete átvette volna az emberi természet tulajdonságait, és megfordítva. Eutükhésznek a két természetet összeegyeztető tanításával szemben az adopcionizmus és a doketizmus szélsőségeit jól ismerő Leó pápa nem véletlenül írja:

²⁰ Ld. Jn 10,30 és Jn 14,28. PL 130, 771. Vö. ACO II, 2, 1, p. 29.

²¹ PL 130, 771.

²² Augustinus, *Contra sermonem Arianorum* (Az ariánusok beszéde ellen) 1, 8. PL 42, 688.

Aequalis erat periculi Dominum Jesum Christum aut Deum tantummodo sine homine, aut sine Deo solum hominem credidisse. Egyenlőképpen veszélyes az Úr Jézus Krisztust akár csupán ember nélküli Istennek, akár Isten nélküli pusztá embernek hinni.²³

Úgy tűnik, a 449-ben Alexandriai Dioszkorosz vezetésével Efézusban összegyűlt rablózsinat éppen ezt az egyenlő veszélyt nem tudta felismerni. Előttük kizárólag Nesztoriosz és az ő vélt követőinek tévántítása lebegett. Eutükhész azonban vészesen közeledett ahhoz a részben apollinarista, részben doketista felfogáshoz, amely Krisztust gyakorlatilag megfosztja a maga emberi természetétől. Leó úgy tesz bizonyosságot a feltámadott Úrról, hogy szerinte Jézus Lk 24,39-ben szereplő mondásának – „lássátok meg az én kezeimet és lábaimat, hogy én magam vagyok” – értelme és célja:

[...] ut cognosceretur in eo proprietates divinae humanaeque naturae individuae permanere, et ita sciremus Verbum non hoc esse quod carnes, ut unum Dei Filium et Verbum confiteremur et carnes. Quo fidei sacramento Eutiches iste nimium aestimandus est vacuus, qui naturam nostram in unigenito Dei nec per humilitatem mortalitatis, nec per gloriam resurrectionis agnovit.

[...] hogy felismerjük: az ő isteni és emberi természetének sajátossága elválaszthatatlanul megmarad, és így megtudjuk: az Ige nem azonos a testtel, hogy Isten egy Fiát Igének is és testnek is valljuk. Úgy ítéljük, hogy a hit eme szent titkát Eutükhész felettébb nélkülözi, aki a mi természetünket nem ismeri fel Isten Egyszülöttjében sem a halandóság alázata, sem a feltámadás dicsősége által.²⁴

Krisztus valóságos emberi természetének elismerése megváltástani kérdés, hiszen „az ő igaz testének tagadása egyben a testi szenvedés tagadása is”.²⁵ Nyilvánvaló, hogy a megváltás művébe vetett hit veszélyeztetése nélkül egyik természetet sem lehet a másik rovására kiemelni vagy túlhangsúlyozni. Nemcsak az efézusi–kalcedoni kor, hanem az egyetemes keresztyén teológia egyik krisztológiai alapigazsága így hangzik:

Quia catholica Ecclesia hac fide vivit ac proficit, ut in Christo Jesu nec sine vera divinitate humanitas, nec sine vera credatur humanitate divinitas.

A katolikus egyház ugyanis e hit által él és halad, hogy Krisztus Jézusra nézve nem hiszünk sem a valóságos istenség nélküli emberségben, sem a valóságos emberség nélküli istenségben.²⁶

A pápa levele kiemelt határozottsággal ítéli el Eutükhésznek a 448-as zsinaton elhangzott kijelentését, miszerint Krisztusban az egyesülés előtt két, az egyesülés után pedig csak egy természet létezését hajlandó elismerni. Egyenesen csodálkozását fejezi ki amiatt, hogy a főapát „képtelen és fonák nyilatkozatát” (*absurdam tamque perversam ejus professionem*) miképpen nem követte komoly dorgálás a bírák részéről, akik ezt az „ostoba és istenkáromló” (*insipiens, blasphemus*) kijelentést úgy engedték el a fülük mellett, mintha semmi botránkozató dolog nem hangzott volna el.

²³ PL 130, 771.

²⁴ Uo. 772.

²⁵ „Quoniam negatio verae carnis, negatio est etiam corporeae passionis.” PL 130, 772.

²⁶ PL 130, 772.

A magyarázat nagyon egyszerű. Eutükhész kijelentése egyenesen következett Apollinarisz és Kürillosz híres jelmondatából: „egy megtestesült természete van az Isten-Igének”. Kürillosz tekintélye pedig 448-ban a tetőpontján volt, így az ő szavaiból következő nyilatkozatot csak további keresztkérdések feltétele után lehetett eretneknek nyilvánítani. A 448-as konstantinápolyi zsinaton pontosan ez is történt. Leó, aki Flavianosztól megkapta a zsinat jegyzőkönyvének másolatát, egyértelműen megerősíti az Eutükhész fölött mondott ítéletet. Hozzáteszi, hogy amennyiben a főpát nyilvánosan, élőszóban és aláírásával elítéli korábbi eretnek nézeteit, a bűnbánó irányában tanúsított kegyelem semmiféleképpen nem kifogásolható. Ez értelemszerűen azt jelentette, hogy Leó akár Eutükhész papi és főpáti méltóságának visszaadását is hajlandó lett volna elfogadni. Békülékeny viszonyulása ebben a tekintetben is nyilvánvaló volt:

Tunc enim demum fructuosissime fides vera defenditur quando etiam a sectatoribus suis opinio falsa damnatur. [...] Confidentes affuturum divinitatis auxilium, ut is qui erraverat, damnata sensus sui pravitate, salvetur.

Hiszen az igaz hit csak akkor védelmezhető leggyümölcsözőbben, ha a hibás véleményt éppen a szakadárók kárhoztatják. [...] Bízunk a jövő isteni segítségben, hogy gondolata fonákságának kárhoztatásával maga a megtévedt [ember] megszabadul.²⁷

Amint az alábbiakból kiderül, a 449-es zsinaton éppen az ellenkezője történt mindannak, amit Leó pápa az egyház békességének helyreállítása érdekében üdvösnek tartott, illetve előirányzott.

A 449-es rablózsinat lefolyása

Leó pápa 449. június 13-i keltezéssel külön levelet is írt az Efézusba összehívott zsinat résztvevői számára.²⁸ Ebben újfent elítéli Eutükhész tanítását, ugyanakkor – tévelygésének önkéntes kárhoztatása ellenében – kilátásba helyezi méltóságának helyreállítását. Egyszersmind nyomatékosan hivatkozik Eutükhész hozzá küldött levelére, melyet a főpát a 448-as konstantinápolyi zsinat döntése elleni fellebbezésként írt a Szentszékhez, és amelyben önként vállalta, hogy a pápa ítéletének minden tekintetben engedelmeskedik. A tanbeli kérdések részletezése tekintetében pedig Flavianoszhoz írt levelét ajánlja a zsinat figyelmébe.

Néhány nappal a legátusok Efézusba távozása után Leónak újabb lehetősége támadt levélírással: két rövid levelet indított útnak Flavianosz pátriárkához és II. Theodosius császárhoz. Mindkettőben abbéli véleményének ad hangot, hogy mivel a szóban forgó hitkérdés annyira egyértelmű, értelmesebb lett volna elállni az egyetemes zsinat összehívásának gondolatától.²⁹ Mindazonáltal akadályoztatása ellenére megtette a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy Róma legátusain keresztül képviseltesse magát, annál is inkább, mivel egyetlen olyan kérdés sem merült fel, amely kapcsán valóban lehetne vagy szabadna kételkedni. A zsinat megkezdése előtt néhány nappal, július 23-án egy újabb levélben jelzi Flavianosznak, hogy megkapta a pátriárka levelét. Egyben arra biztatja, hogy bűnbánata esetén bánjon kíméletesen Eutükhésszel

²⁷ PL 130, 773.

²⁸ Leó, 23. levél az efézusi zsinathoz, PL 54, 797–799.

²⁹ „Cum tam evidens fidei causa sit, ut rationabilibus ab indicenda synodo fuisset abstinendum.” Leó, 37. levél Theodosiuszhoz, PL 54, 811. Vö. 36. levél Flavianoszhoz, PL 54, 810.

annak érdekében, „hogy az atyai intés által azok, akik testileg idősek, de lélekben gyermekek, megtanuljanak engedelmessé válni feljebbvalóiknak”.³⁰

Nemcsak Leó, hanem Küroszi Theodorétosz leveleiből is érződik, hogy nem számítottak pozitív eredményre Dioszkoroszék zsinatától. Theodorétosz aggodalmáról pl. Antiochiai Domnoszhoz 449 májusában írt levele tanúskodik. Ebben a készülő zsinatot a 325-ös niceaival állítja ellentétbe: Niceában még az ariánusok is az ortodoxokkal szavaztak, viszont azután évtizedekig harcoltak az igaz hit ellen mindaddig, amíg szétszakították az egyház testét. Dioszkoroszéktól azonban még ennyi sem várható, hiszen hatalmi helyzetből tárgyalnak. Az éles szemű küroszi püspök a teológiai probléma lényegét változatlanul Kürillosz elhamarkodott tizenkét anatómájában látja:

Οὐδὲ γὰρ ἴσασι οἱ ἐκ τῶν ἄλλων διοικήσεων τὸν ἐγκείμενον τοῖς δώδεκα κεφαλαίοις ἰόν· ἀλλὰ τῇ περιφανείᾳ τοῦ ταῦτα γεγραφότος προσέχοντες, οὐδὲν ὑποπτεύουσι φλαῦρον· καὶ οἶμαι ὡς ὁ τὸν ἐκείνου διαδεξάμενος θρόνον πάντα πραγματεύεται, ὥστε δευτέρα ταῦτα κρατῦναι συνόδῳ.

Ὁ γὰρ ἐξ ἐπιτάγματος τοιαῦτα πρώην γράψας καὶ ἀναθεματίσας τοὺς τούτοις ἐμμένειν οὐ βουλομένους, τί οὐκ ἂν πράξαι ἐν οἰκουμένην προκαθίσας συνόδῳ; [...]

Καὶ γὰρ ἤδη καὶ πλειόνων ὡς ἔτυχε ταῦτα βεβαιωσάντων, ἀντέστημεν ἐν Ἐφέσῳ, καὶ οὐ πρότερον ἐκοινωνήσαμεν τῷ ταῦτα γεγραφότι, ἕως τοῖς παρ’ ἡμῶν ἐκτεθεῖσι συνθέμενος, σύμφωνον αὐτοῖς διδασκαλίαν προσήρμοσεν, οὐδεμίαν τῶν κεφαλαίων ἐκείνων ποιησάμενος μνήμην.

A többi egyházmegye tagjai nem ismerik a [Kürillosz] tizenkét tételében lapangó mérget, hanem a szerzőjük hírneve iránti tiszteletből semmilyen rosszindulatra sem gyanakszanak. Úgy vélem, hogy az ő székének utóda [Dioszkorosz] mindent elkövet, hogy ezeket e második [efézusi] zsinaton megerősítse.

Mert aki nemrég még parancsolóan ilyesmiket írt, és kiátkozta azokat, akik ezen [anatómákban] nem akartak megmaradni, vajon mit nem tehetne meg az ökumenikus zsinat elnökeként? [...]

És noha már sokan megerősítették ezeket [az anatómákat], Efészusban [431-ben] mégis ellenálltunk, és szerzőjével nem léptünk közösségre, amíg az általunk előterjesztett tételekbe bele nem egyezett, és tanítását nem hozta összhangba azokkal, semmilyen említést sem téve az anatómákról.³¹

A levél további részéből kiderül, hogy még a 431-es efézusi zsinatra készülve az egyik levelében maga Antiochiai János is apollinarizmusnak nevezte Kürillosz anatómáit. A keleti conciliabulum a nyugatiakhoz küldött leveleiben ugyanezzel vádolta a néhai alexandriai püspököt. Theodorétosz Domnoszhoz írt leveléhez mellékelte azt a levelet is, amelyekben Kürillosz tételeit maga Bereai Akakiosz is kifogásolja. Mivel a békességet a két tábor között csakis a tételek említése nélkül lehetett elérni, sem teológiai, sem kánonjogi szempontból nem indokolt, hogy ezek a továbbiakban bármiféle zsinati tekintélyhez jussanak.

A 449-es efézusi zsinat eseményeit nehéz pontosan rekonstruálni. Ennek egyik világos oka az, hogy az ülésekről csak egyféle jegyzőkönyv készült: a Dioszkoroszé, ame-

³⁰ „Ut per paternas increpationes hi, qui in senectute carnis suae mente sunt parvuli, discant obedire majoribus”. Leó, 38. *levél Flavianoszhoz*, PL 54, 813.

³¹ Theodorétosz, 112. *levél Domnoszhoz*, SC 111, 48–50.

lyet a 451-es kalcedoni zsinat aktái őriztek meg. A többi jelenlévő püspök jegyzőinek megtiltották, hogy bármiféle jegyzetet készítsenek, és amelyikük mégis megpróbálta, súlyosan megfizetett: jegyzeteiket, írószereiket elkobozták, őket pedig keményen megverték.³² De még a hivatalos, és ily módon „kozmetikázott” jegyzőkönyv is sokat elárul a gyűlés valódi hangulatából. A korabeli egyéb feljegyzések és levelek alapján pedig sok olyan részlet is kiderül, amely érvénytelenít minden ottani határozatot.

A jegyzőkönyv alapján nem lehet megállapítani, hogy a zsinat egy vagy több napig tartott-e. Mindenesetre szembeűnő, hogy a legfontosabb események (pl. Flavianosz le-tétele) egy nap alatt lezajlottak. Az ülés 449. aug. 8-án kezdődött meg ugyanott, ahol 431-ben Kőrilloshék gyűltek össze: az *istenszűlő* Szűz Máriának szentelt efézusi templomban. A zsinat vezetője Dioszkorosz volt. A felsorolásban utána következett Julius pápai legá-tus, Jeruzsálemi Juvenaliosz, Antiochiai Domnosz, és – a kánonjogi renddel ellenkező módon – *ötödikként* Konstantinápolyi Flavianosz. A résztvevők számáról a különböző források eltérően nyilatkoznak. Maga a jegyzőkönyv a gyűlés elején 127 püspökről, a végén pedig 135 aláíróról beszél. A végzéseket nem írhatták alá azok, akik a 448-as zsinaton elítél-ték Eutükhészt, viszont akik most őmellette szavaztak, engedélyt kaptak az aláíráshoz.

A császári meghívólevél felolvasása után, amely Dioszkoroszt bízta meg a zsinat vezetésével, a pápa követei, Julius és Hilarus beszámoltak megbízatásukról, és arról is, hogy Leó levelet küldött általuk a zsinatnak. Mivel ez a levél is elítélte Eutükhész tanít-ását, ugyanakkor hivatkozott a *Tomus ad Flavianumra* is, Dioszkorosz nem olvastatta fel egyiket sem. Ehelyett Theodosius másik, Dioszkoroszhoz intézett levelét olvasták fel, amelyben a császár Barszumasz apát felhatalmazásáról rendelkezik. A császár ugyanis már május 15-én levélben közölte Dioszkorossszal, hogy tudomására jutott: több keleti főapát kemény küzdelmet folytat a „nesztoriánusokkal”. Ebből következő-leg megparancsolta, hogy a szíriai Barszumasz főapát keleti szolgatársai képviseletében – a kánonokkal teljesen ellentétes módon – *szavazati joggal* vegyen részt a zsinaton. Ugyanilyen értelemben írt levelet Barszumasznak is.³³

A tulajdonképpeni hitvitát Dioszkorosz merész húzással oldotta meg: kijelentette, hogy az igaz hit tartalmát már Niceában (325-ben) és Efézusban (431-ben) kifejezték, és noha két zsinat volt, a hit egy és ugyanaz. Mivel az atyák hitét senki nem akarja meg-változtatni, jelenleg azt kell megvizsgálni, hogy ehhez az ősi hithez képest valaki vagy va-lakik vezettek-e be újításokat. A zsinat jegyzőkönyvei szerint ekkor Dioszkorosz véle-ményével egyező bekiabálások hangzottak el, mintha mindenki egyhangúlag egyetértett volna az alexandriai pátriárka megállapításával, amely tulajdonképpen Eutükhész, mint az igaz hitért meghurcolt mártír ünnepélyes bevonulását készítette elő. Csak a két évvel későbbi kalcedoni zsinat munkálatai során derült ki, hogy ezek az ún. „egyhangú” beki-abálások legfennebb az egyiptomi püspökök részéről érkezhettek: a többieket ugyanis marcona fegyveresek és dühöngő szerzetesek tömege vette körül. Ellenvéleményről szó sem lehetett: ha pedig volt, azt a jegyzőkönyv nem rögzítette. Az alexandriai pátriárka gondoskodott róla, hogy ellenőrizetlen írásbeli feljegyzés ne készüljön, illetve ne hagyja el a gyűlés helyszínét.

Ezután szólították Eutükhészt, aki a Szentháromság kegyelmébe ajánlva önmagát, fájdalmas hangon előadta: rengeteget szenvedett, mivel a 431-es efézusi zsinat végzé-seihez képest nem tűrt meg semmilyen újítást a hit dolgában. Írásban előre elkészített

³² A rablózsinat eseményeinek részletes bemutatását ld. Hefele: *Councils*, III, 241–262.

³³ A császár Dioszkoroszhoz, illetve Barszumaszhoz írt leveleit ld. ACO II, 1, 1, p. 71.

hitvallását János titkár azonnal felolvasta a zsinat nyilvánossága előtt. A 448-as zsinat eseményeit természetesen rosszindulatú meghurcoltatásként állította be.

A nagyon egyoldalú beszámolót követően Flavianosz hiába kérte, hogy Eutükhész korábbi vádlóját, Dorylaeumi Euszebioszt is hallgassák meg. A válasz az volt, hogy a császár parancsa szerint most azokon fognak ítélni, akik Eutükhész fölött ítélték. A pápai legátusok ismét közbeszóltak, hogy a további lépések előtt fel kell olvasni Leó pápa levelét. Eutükhész tiltakozott, mivel szerinte a legátusok Flavianossal vacsoráztak, aki így ellene hangolhatta őket. Dioszkorosz elrendelte, hogy először a 448-as konstantinápolyi zsinat jegyzőkönyvét olvassák fel, és majd utána a pápa levelét.

Mivel a felolvasás rendjén Kőrilliosz két levele is elhangzott, ennek kapcsán Bérutioszi Euszthatosz külön hangsúlyozta, hogy Alexandria egykori pátriárkája a félreértések elkerülése céljából más leveleiben még világosabban állást foglalt a megtestesült Úr *egy természete* mellett:

Ὁὐ δεῖ τοιγαροῦν νοεῖν δύο φύσεις, ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην, καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν φωνὴν τῆ τοῦ μακαριωτάτου Ἀθανασίου ἐβεβαίωσεν μαρτυρία.

Nem kell tehát két természetre gondolni, hanem az Ige egy megtestesült természetére: ezt a kijelentését [Kőrilliosz] meg is erősítette a boldog Athanasziosz tanúbizonyságával.³⁴

Az apollinarista hamisítványra történő újabb hivatkozást Dioszkoroszék oldaláról kitörő helyeslés fogadta. Rögtön meg is állapították, hogy mind Eutükhész, mind Dioszkorosz Kőrilliosszal egybehangzóan, tehát ortodox módon tanít. Kőrilliosz Theodorétosznak Kőrilliosz tekintélyével és félreérthető formuláival kapcsolatos aggályai tehát korántsem bizonyultak alaptalannak. Annál is inkább, mivel lassan két évtized telt el, mióta a keletiek Kőrilliosz szemére vetették: hagyjon fel az apollinarista hamisítványok idézgetésével. Az alexandriai pátriárka epigonjai azonban még nála is kevesebb kritikai érzéssel, viszont még az ő bátorságát is meghaladó vakmerőséggel egyenesen átokformulát mondtak a *két természet*től szóló tanítás védelmezőire.³⁵

A helyzet reménytelen volt. Amaszeiai Szeleukosz mégis megpróbálta a lehetetlent. Kőrilliosz és Flavianosz gondolatait összekapcsolva ismét a két természet megvallásának helyes voltát próbálta kiemelni:

Πιστεύομεν γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν ἕνα κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἐκ θεοῦ λόγον, τὸν ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, τὸν ἐκ τῆς ζωῆς ζῶην, ἐν δύο φύσεσιν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ τὴν τῆς σαρκὸς τῆς ἐκ τῆς ἀγίας Μαρίας πρόσληψιν δογματίζεσθαι καὶ τὸν παρὰ ταῦτα φρονοῦντα ὡς ἀλλότριον τῆς ἐκκλησίας ἀποκηρύττομεν.

Mi is hiszünk a mi egy Urunkban, Jézus Krisztusban, az Istenből való Igében, aki világosság a világosságból, élet az életből, és akiről tanítjuk, hogy emberré válása, valamint testének szent Máriából való felvétele után két természetben [létezik]. Aki ezektől eltérően vélekedik, azt az anyaszentegyházról idegennek ítéljük.³⁶

Az egyiptomi püspöki kórus azonban lehurrogta Szeleukoszt: „Az egyesülés után senki ne mondja kettőnek az Urat! Ne oszd fel az oszthatatlant! Így vélekedett Nesztoriosz is!” – kiabálták. Az elnöklő Dioszkorosz még tovább szította az indulato-

³⁴ ACO II, 1, 1, p. 112.

³⁵ Uo. 113.

³⁶ ACO II, 1, 1, pp. 117–118.

kat: „Miért vádoljuk csupán Nesztorioszt? Sok Nesztoriosz van!” – harsogta.³⁷ Nem sokkal később a zsinat tagjai egyenesen élve akarták megégettetni Dorylaeumi Euszebioszt a két természet megmaradásának védelmében mondott szavaiért.³⁸

A megfélemlített püspökök Dioszkorosznak arra a kérdésére, hogy Eutükhészt ortodoxnak ítélik-e, illetve méltónak tartják-e a tisztségeibe való visszaállításra, 114-en igennel válaszoltak. A sort – természetesen önként – Jeruzsálemi Juvenaliosz kezdte, utána a megfélemlített Domnosz következett. 113. volt Barszumasz apát, akinek kegyetlenségétől mindenki rettegett. Dioszkorosz szavazott utoljára. Noha a császár parancsa értelmében a 448-as zsinat tagjai nem szavazhattak, azoknak a szavazatát mégis elfogadták, akik – többnyire féltükben – átálltak Eutükhész oldalára.³⁹

Dioszkorosz ezután felolvastatta Eutükhész szerzetestársainak Flavianosz elleni vádaskodó beadványát, majd utána a 431-es Kürillosz-féle zsinatnak azt a rendelkezését, hogy a *Niceai Hitvalláshoz* semmit sem szabad hozzátenni. Úgy tett, mintha meg sem hallotta volna a pápa követe, Hilarus újabb kérését arra nézve, hogy Leó levelét fel kell olvasni. Ehelyett a hitújítás vádjá alapján – tudniillik, hogy a „két természet” tévtanítását hozzá akarták tenni a niceai hithez – egyszerűen letettek nyilvánította Flavianoszt és Dorylaeumi Euszebioszt. Nem hatotta meg az sem, hogy több püspök a lábához borulva és térdét átkarolva könyörgött: ne bántsa Flavianoszt, hiszen semmi kiközösítésre méltó dolgot nem cselekedett.

Az alexandriai pátriárka azonban rájuk rivallt: „Ellenem lázadtok? Jöjjenek a császári megbízottak!” Ez egyértelműen letartóztatást jelentett, hiszen a megbízottakkal együtt a katonák láncokat is hoztak. A püspökök – az előzményekből okulva – rémületükben aláírták Flavianosz letételét. Dioszkorosz két évvel később szégyentelen módon le akarta tagadni az egész eseményt, a lábait átkaroló püspökök azonban ellene tanúskodtak.⁴⁰

Az elnöklő Dioszkorosz, Barszumasz apát hathatós segítségével ekképpen 135 „támogató” aláírást vett be.⁴¹ Sőt, a későbbi vallomásokból és panaszokból az is kiderül, hogy a püspökökkel még be nem fejezett dokumentumokat, sőt üres íveket is aláírtak.⁴² Akik megtagadták az engedelmisséget, azokat éjszakára a templomba zárva irgalmatlanul megkínózták.⁴³

Flavianosz még az ítélet kihirdetése napján, a római legátusok jelenlétében fellebbezéssel élt. Annak eredményét azonban már nem érthette meg, mivel néhány nappal a zsinat befejezése után belehalt a Barszumasz apáttól és szerzeteseitől elszenvedett sérüléseibe. A két évvel később (451-ben) tartott kalcedoni zsinat jegyzőkönyve szerint Diogenész, Küzikosz püspöke tanúsította, hogy maga Barszumasz okozta Flavianosz konstantinápolyi pátriárka halálát, hiszen megparancsolta, hogy öljék meg. A kalcedoni atyák egyhangúan követelték „Barszumasz, a gyilkos” kiközösítését.⁴⁴

Flavianosz erőszakos halálának körülményeit egy másik, a 449-es efézusi és a 451-es kalcedoni zsinatoktól független forrás is megerősíti. A kortárs történetíró, Prosper Aquitanus *Chronicum integrum* című munkájában a következőket írja:

³⁷ ACO II, 1, 1, p. 118.

³⁸ Uo. 140.

³⁹ Hefele: *Councils*, III, 249–250.

⁴⁰ ACO II, 1, 1, p. 180. Vö. Hefele: *Councils*, III, 253–254.

⁴¹ ACO II, 1, 1, pp. 192–195.

⁴² ACO II, 1, 2, p. 9.

⁴³ ACO II, 1, 1, pp. 66–67.

⁴⁴ Ld. ACO II, 1, 2, p. 116.

Sanctus vero Flavianus, inter manus A valóban szent Flavianosz, azok ke-
eorum, a quibus in exilium ducebatur, zétől, akik őt száműzetésbe vitték, vé-
glorioso ad Christum fine transivit. gül dicsőséggel ment át Krisztushoz.⁴⁵

Dioszkorosz zsinatán Leó pápa egyik levele sem került felolvasásra, sőt Hilarus diakónus mindenét hátrahagyva szabályosan megszökött a zsinatról, hogy ne kelljen aláírnia a kierőszakolt végzéseket. Magával vitte Rómába Flavianosz fellebbezésének egyik példányát is.⁴⁶

A sikertől elvakult alexandriai pátriárka szabad folyást engedett indulatainak: több más püspökkel együtt, távollétükben kiközösítette Küroszi Theodoréoszt és Edesszai Ibaszt. Az előbbit a Kürillosz tizenkét anatómájának cáfolata és az *Egységformula* aláírása előtt a papoknak, szerzeteseknek és laikusoknak írt levele miatt, az utóbbit pedig Mariszhoz írt levele alapján fosztották meg tisztségétől.

Dioszkorosz különösen ravasz módon bánt el Domnoszal, annak ellenére, hogy az antiochiai püspök a megfélemlítés miatt gyakorlatilag minden döntéshez hozzájárult. Mikor Domnosz az egyik ülésről betegség miatt hiányzott, Dioszkorosz elővett néhány magánlevelet, amelyeket korábban antiochiai püspöktársától kapott, és amelyekben Kürillosz anatómáit bíráló megjegyzések is voltak. Ezek alapján Domnoszt is letették.

Flavianosz helyére Anatolioszt, Dioszkorosz titkárát, Domnosz helyére Maximoszt, Ibasz helyére pedig Nonnoszt nevezték ki Konstantinápoly, Antiochia, illetve Edessza püspökének. Miután gyakorlatilag minden ellenkezőt megfélemlítettek, félreállítottak vagy eltértek, Dioszkorosz nagy sietve eltávozott, a gyűlés pedig feloszlott.⁴⁷

A *Tomus ad Flavianum* jelentősége a kalcedoni zsinaton

Jelen írásunk keretei nem elégségesek ahhoz, hogy a 449-es efézusi zsinat – Leó pápa kifejezésével élve: az *efézusi rablózsinat*⁴⁸ – és a két évvel későbbi kalcedoni zsinat közötti eseményeket áttekintsük.⁴⁹ Markianosz, az új császár ismét egyetemes zsinatot hívott össze Kalcedonba, ahol a 451. október 10-én tartott második ülésen sor került a *Tomus ad Flavianum* felolvasására, görög fordításban. A felolvasás végén ilyen kiáltások hangzottak el:

„Ez az atyák hite! Ez az apostolok hite! Mindnyájan így hiszünk! Az ortodoxok így hisznek! Átkozott, aki nem így hisz! Péter mondta ezt León keresztül! Az apostolok így tanítottak! Leó helyesen és igazán tanított! Kürillosz így tanított! Örök a Kürillosz emlékezete! Leó és Kürillosz hasonlóan tanítottak! [Leó és Kürillosz így tanítottak!] [...] Ez az igaz hit! Mi, ortodoxok, így gondolkozunk! [...] Miért nem olvasták ezt fel Efézusban? Dioszkorosz elítélte ezt [a levelet]!”⁵⁰

⁴⁵ PL 51, 602. Más források szerint maga Dioszkorosz is ütötte és rúgta Flavianoszt. Vö. Evagriosz Szkholasztikosz, *HE* 2, 2; Hitvalló Theophanész (Theophanes Confessor), *Chronographia*, szerk. C. de Boor (Hildesheim: Olms, 1963), 100.

⁴⁶ Hefele: *Councils*, III, 255.

⁴⁷ Uo. 258–260.

⁴⁸ „Latrocinium Ephesinum”. Leó, 95. *levél Pulbériához*, PL 54, 943. Kelt: 451. július 20-án.

⁴⁹ Az események részletesebb bemutatásához ld. Pásztori-Kupán István: *Mindnyájan egybehangzóan tanítjuk. Az ógybáz dogmatörténete 381-től 451-ig*. Napoca Star – Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2010.

⁵⁰ ACO II, 1, 2, p. 81.

A fenti ovációk ellenére az illíriai és palesztinai püspökök három alkalommal is megütköztek a pápa fogalmazásmódján. Talán mondanunk sem kell, hogy azok ellen a mondatok ellen voltak kifogásaik, amelyek a két természet megkülönböztetését célozták, és amelyekben Leó – egyébként a 433-as *Egységformula* záradékával egybehangzóan – a két természetnek külön tulajdonította egyik vagy másik üdvtörténeti eseményt: a halált, a csodákat, a dicsőséget, a megalázottságot stb. A kételkedőket Aetiosz konstantinápolyi fődiakónus és Theodoréosz igyekeztek megbékíteni azáltal, hogy Kürillosz írásaiból vett idézetekkel igazolták: Leó és Kürillosz ugyanazt tanítják.⁵¹ Ennek ellenére a gyűlés végén abban egyeztek meg, hogy ötnapos szünet következik, mialatt Anatoliosz konstantinápolyi pátriárka néhány püspökkel, akik már aláírták Leó levelét, konzultál a kételkedőkkel.

A 451. október 17-én tartott negyedik ülésen végül megtörtént Leó levelének formális elfogadása. Tehát nem éppen oly módon fogadta el a zsinat a pápa levelét, ahogyan azt ő elvárta (ti. megvitatás nélkül, a pápa apostoli tekintélye alapján), de végül valóban az ortodoxia mértékévé vált. Ez a mozzanat jelzi, hogy noha Róma tekintélye óriási volt, ebben a korban korántsem lehetett beszélni a pápának az egyetemes zsinat fölötti korlátlan hatalmáról. Az illíriai és palesztinai püspökök is elfogadták a *Tomus ad Flavianum* ortodoxiáját, és kijelentették, hogy Krisztusban az isteni és az emberi oldal összelegyítetlenül, változatlanul és elkülönítetlenül (ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως καὶ ἀδιαιρέτως) egyesült.⁵² Ez a Theodoréosz *Eranisztesz* című munkájára emlékeztető megállapítás kulcsfontosságú szerepet töltött be a későbbiekben.

Amint várható volt, az alexandriai előjárók, püspökök és szerzetesek külön beadványokkal igyekeztek kibújni a *Tomus ad Flavianum* elfogadása alól. Köztük volt Flavianosz gyilkosainak vezére, Barszumasz apát is. Markianosz császár – akihez fellebbeztek – ügyüket a zsinat hatáskörébe utalta. A császári megbízottak kérésére nem mondták ki azonnali kiközösítésüket, hanem egy hónapi haladékot kaptak (nov. 15-ig). Leó pápa levelezéséből tudjuk, hogy Carosus és Dórotheosz megmaradtak monofizita nézeteik mellett, így a császár utólag eltávolította őket a kolostorból.⁵³

A fentiek mellett Leó pápa levelének egyik legfontosabb hatása az volt, hogy kiváltotta magának a *Kalcedoni Hitvallásnak* a megszövegezését. Az ötödik, október 22-én tartott ülésen jelen volt három császári megbízott is. Itt felolvasásra került Anatoliosz konstantinápolyi pátriárka különbizottságának hitvallási magyarázata (ὄρος), amelyet a zsinati jegyzőkönyv sajnos nem őrzött meg. A monofizita–kürillianus irányhoz tartozók egyetértésüket fejezték ki, de a keletiek és a pápai legátusok elégedetlenek voltak vele: számukra úgy tűnt, a formula nincs összhangban Leó pápa levelével. A császári megbízottak helyes teológiai érzékkel világítottak rá Dioszkorosz letételének okára:

Διόσκορος ἔλεγεν ὅτι διὰ τοῦτο καθεῖλον Φλαβιανόν, ἐπειδὴ δύο φύσεις εἶπεν εἶναι· ὁ δὲ ὄρος ἐκ δύο φύσεων ἔχει.

Dioszkorosz mondta, hogy éppen azért teszi le Flavianoszt, mert két természet-ről beszélt: a meghatározás pedig a „két természetből” kifejezést tartalmazza.⁵⁴

A fentiek után (a császár írásbeli felszólítására) az újabb bizottság megfogalmazta a *Kalcedoni Meghatározást* (Hitvallást), amely – nem utolsósorban Leó *Tomusának* hatására

⁵¹ Hefele: *Councils*, III, 317–318.

⁵² ACO II, 1, 2, p. 102.

⁵³ Ld. pl. Leó, 136. *levél Markianoszhoz* PL 54, 1098–1100.

⁵⁴ ACO II, 1, 2, p. 124.

– már nem az ἐκ δύο φύσεων (két természetből), hanem ἐν δύο φύσεσιν (két természetben vagy két természettel) változatot tartalmazza. A két természet tulajdonságai vonatkozásában szintén Leó Tomusának alapelve cseng vissza:

ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν υἱὸν
κύριον μονογενῆ, ἐν δύο φύσεσιν
ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως,
ἀχωρίστως γνωριζόμενον, οὐδαμοῦ
τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρη-
μένης διὰ τὴν ἔνωσιν, σφριζομένης
δὲ μᾶλλον τῆς ιδιότητος ἑκατέρας
φύσεως καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ
μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης.

Egy és ugyanazon Krisztust, Fiút, Urat,
Egyszülöttet [vallunk], aki két természet-
ben, összekeveretlenül, változatlanul,
oszthatatlanul és elkülöníthetetlenül lett is-
mertté. Az egyesülés által semmiképpen
sem szűnt meg a természetek különböző-
sége, sőt inkább megőrződött mindkét
természet sajátossága, és egy személybe
és egy hüposztáziszba vonódott össze.⁵⁵

Az isteni és az emberi tulajdonságok megőrződése, illetve egyazon személybe (de nem természetbe) történő összevonódása alapján megállapíthatjuk, hogy az ἐκ δύο φύσεων, illetve az ἐν δύο φύσεσιν szembenálló változatai közötti különbség bizonyos értelemben hasonlítható a niceai *egylényegű* (ὁμοούσιος) és a *hasonló lényegű* (ὁμοιούσιος) közötti vitához. Ha 325-ben *egy betű*, azaz egy görög jóta döntötte el, hogy a Fiú valóban Isten-e vagy sem, akkor Kalcedonban *két betű* múlt,⁵⁶ hogy Jézus Krisztus valóban tökéletes Isten és tökéletes ember.

Felhasznált irodalom

- Acta Conciliorum Oecumenicorum* (ACO). Series I, ed. E. Schwartz & J. Straub. Walter de Gruyter, Berlin 1914–1984; Series II, ed. sub auspiciis Academiae Scientiarum Bavaricae. Walter de Gruyter, Berlin 1984–.
- Hahn, G. Ludwig: *Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der Alten Kirche*. 3. kiadás. E. Morgenstern, Breslau 1897.
- Hefele, Karl Joseph: *A History of the Christian Councils*. Ford. William Clark. 5 kötet. T&T Clark, Edinburgh 1872–1896.
- Hitvalló Theophanész (Theophanes Confessor): *Chronographia*. szerk. C. de Boor. Olms, Hildesheim 1963.
- Lietzmann, Hans: *Apollinarius von Laodicea und seine Schule*. Mohr, Tübingen 1904.
- Migne, Jacques Paul, szerk.: *Patrologiae Cursus Completus, Series Latina* (PL). 221 kötet. Paris 1844–1864.
- Pásztori-Kupán István: *Követvén a szent atyákat. Az ógyház dogmatörténete 381-ig*. Napoca Star – PTI, Kolozsvár 2009.
- Pásztori-Kupán István: *Mindnyájan egybehangzóan tanítjuk. Az ógyház dogmatörténete 381-től 451-ig*. Napoca Star – PTI, Kolozsvár 2010.
- Quasten, Johannes: *Patrology*. 4 kötet. Spectrum, Utrecht 1950–1986.
- Schwartz, Eduard: Der Prozess des Eutyches. *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Abteilung*, 5 (1929), 1–93.
- Sources Chrétiennes* (SC). Cerf, Paris 1942–.
- William Smith – Henry Wace, szerk.: *A Dictionary of Christian Biography*. John Murray, London 1911. A világszóttesen: <http://www.ccel.org/ccel/wace/biodict.html>.

⁵⁵ ACO II, 1, 2, 129–130.

⁵⁶ Ti. az ἐκ prepozíció helyett az ἐν-t fogadták el.